

Monimuotoinen nykykielitiede haastaa

Humanististen koulukuntakiistojen ytimessä oli viime vuosisadalla kiista ihmisen ja kielen suhteesta. Mutta mitä on ihmisen biologian ja yhteiskunnan vallankäytön välissä? Kommunikoiva, ajatteleva ja toisia huomioiva agentti kertoo monimenetelmäinen nykykielitiede.

Vuonna 1971 filosofi Fons Elders sai neronleimauksen: hänpä kutsuisi debattiin nuoret tieteen tähdet Noam Chomskyn ja Michael Foucault'n. Ehkä hän aavisti, että kummastakin oli tuleva historiallinen tieteen jättiläinen. Chomsky oli elävistä tutkijoista siteeratuin 1980–90-luvuilla ja Foucault loistaa edelleen – kuolleiden ja elävien – siteeraustilastojen kärkinimenä.

Vuonna 1971 ajattelijat eivät tulleet toimeen – eivätkä sen jälkeenkään. Vielä nyt yli 90-vuotiaana Chomsky kieltäytyy lukemasta huijarina pitämäänsä Foucault'ta.

Mutta mikä oikeastaan erotti nämä sivistyneet riitapukarit toisistaan? Mistä moinen vastenmielisyys johtui? Kummatkin olivat marssivia vasemmistolaisia vapautusfilosofoja, jotka kutsuivat lukijoitaan ikävinä pitämiensä yhteiskunnallisten instituutioiden purkutalkoisiin.

Ero heidän näkemyksiensä välillä liittyy kysymykseen siitä, missä ihmisen kahlittu vapaus oikein piilee. Toinen väitti, että se on biologisessa ihmiskielessä ja toinen, että vallankäytön kielen kahleissa. Heillä on siis eriävä kielikäsitys.

Nykykielitieteen näkökulmasta kummatkin olivat ihan hiukkasen oikeassa mutta sittenkin mojavasti väärässä.

Chomskyn teorian mukaan ihmisen biologinen sisäsyntyinen kielivaisto mahdollistaa luovan kielenkäytön ja ajattelun. Tässä mielessä ihminen on vapaa. On tietenkin ongelma, että tuota Chomskyn olettaa biologista kielimoduulia ei koskaan ole löydetty aivoista. Siinä mielessä hän oli väärässä. Hiukkasen oikeassa kuitenkin niin, että nykyiset kognitiivinen sekä psyko- ja neurolingvistiikka ovat osoittaneet kielen toiminnallisen perustan aivojen rakenteessa.

Foucault on hieman oikeassa siinä, että vallankäytöllä ja kielen käytöllä on suhde. Tuota suhdetta voidaan tutkia esimerkiksi juuri foucault'laisella diskurssianalyysillä. Väärässä hän on kuitenkin siinä, ettei sanojen merkitys ole mielivaltaisesti vallankäyttäjien diskurssien muokattavissa. Kielellä tehdään niin paljon muutakin. Kieli muuttuu, muokkautuu ja toisinaan pysyy jääräpäisesti paikoillaan monella eri tasolla.

Joulukuun 14. päivänä sähköisesti julkaistu *Kielentutkimuksen menetelmiä* (Luodonpää-Manni ym. 2020) on kerännyt samoihin kansiin suomalaisten lingvistien oppeja nykykielentutkimuksen menetelmistä kielitajusta diskurssianalyysiin ja korpusanalyysistä neurolingvistiikkaan. Chomskyn transformaatiokielioppia ei juuri kukaan enää Suomessa käytä, eikä Foucault'n diskurssianalyysi yksin selitä semantiikkaa. Kieli on huomattavasti monitasoisempi ja moninainen ilmiö kuin mitä Chomsky tai Foucault koskaan esittivät.

Nykykielitieteen antama vivahteikas ja monimenetelmäinen tutkimusareena antaa viriilin ja elävän kuvan osallistuvasta nykyihmisestä, joka ei ole instituutioiden summa vaan myös niiden luoja. Ihminen ei ole passiivinen suhteessaan kieleen vaan keskusteleva, osallistuva ja toimiva agentti, joka osaa ottaa muutkin huomioon. Kysymys ihmisen vapauden ja kielen suhteesta ei siis ollut niin yksinkertainen kuin Chomsky ja Foucault aikoinaan esittivät. Ehkä kysymys kielen ja ihmisen suhteesta onkin niin laaja kuin nyt julkaistu tuhat-sivuinen *Kielentutkimuksen menetelmiä* -teos.

Kirjallisuus

Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV. Toimittaneet Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne, Kaius Sinnemäki. SKS. <https://doi.org/10.21435/skst.1457>

REETTA KONSTENIUS

Kirjoittaja on filosofian tohtori, joka työskentelee Åbo Akademiassa.